

Chapter 6

सड.कल्पः सिद्धिदायकः

अभ्यासः

प्रश्न : 1 :उच्चारणं कुरुत

उत्तर :

छात्राः स्वयमेव उच्चारणं कुर्वन्तु।

प्रश्न : 2 :उदाहरणम् अनुसृत्य रिक्तस्थानानि पूरयत

उत्तर :

प्रश्न : 3 :प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन लिखत

(क) निर्भय जनं कः स्वयमेव रक्षति ?

उत्तर :

ईश्वरः।

(ख) पार्वती तपस्यार्थं कुत्र अगच्छत् ?

उत्तर :

वनम्।

(ग) कः अशिवं चरति ?

उत्तरम्-
शिवः।

(घ) शिवनिन्दां श्रुत्वा का क्रुद्धा जाता ?

उत्तर :
पार्वती।

(ङ) वटुरूपेण तपोवनं कः प्राविशत् ?

उत्तर :
शिवः।

प्रश्न : 4 :कः/का कं/कां प्रति कथयति

उत्तर :

प्रश्न : 5 :प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत

(क) वटुं दृष्ट्वा पार्वती सादरं किम् अवदत् ?

उत्तर :
सा अवदत्-“वटो, स्वागतं ते। उपविशतु भवान्।”

(ख) वटुः पार्वतीं किम् अपृच्छत् ?

उत्तर :

वटुः अपृच्छत्-“हे पार्वति ! किमर्थं कठिनं तपः समाचरसि ?”

अथवा

वटुः अपृच्छत्-“हे पार्वति ! किं सत्यमेव त्वं शिवं । पतिमिच्छसि ?”

(ग) नारदवचनप्रभावात् पार्वती किं कर्तुम् ऐच्छत् ?

उत्तर :

नारदवचनं प्रभावात् पार्वती तपस्यां कर्तुम् ऐच्छत्।

प्रश्न : 6 :मञ्जूषातः पदानि चित्वा समानार्थकानि पदानि लिखत
वने .....

पशवः .....

जननी .....

नयनानि .....

विलोक्य .....

उत्तर:

वने – कानने

पशवः – जन्तवः

जननी – माता

नयनानि – नेत्राणि

विलोक्य – दृष्ट्वा

प्रश्न : 7 :उदाहरणानुसारं पदरचनां कुरुत

(क) यथा – वसति स्म = अवसत्।

(क) पश्यति स्म = ...

(ख) लिखति स्म = ...

(ग) चिन्तयति स्म = ...

(घ) वदति स्म = ...

(ङ) गच्छति स्म = ...

उत्तर:

(क) पश्यति स्म = अपश्यत्

(ख) लिखति स्म = अलिखत्

(ग) चिन्तयति स्म = अचिन्तयत्

(घ) वदति स्म = अवदत्

(ङ) गच्छति स्म = अगच्छत्

(ख) यथा-अलिखत् = लिखति स्म

(क) ..... = कथयति स्म

(ख) ..... = नयति स्म

(ग) ..... = पठति स्म

(घ) ..... = धावति स्म

(ङ) ..... = हसति स्म

उत्तर:

(क) अकथयत् = कथयति स्म

(ख) अनयत् = नयति स्म

(ग) अपठत् = पठति स्म

(घ) अधावत् = धावति स्म

(ङ) अहसत् = हसति स्म

ध्यातव्यम्

‘स्म’ इत्यस्य प्रयोगः।

यदा वर्तमानकालिकैः धातुभिः सह ‘स्म’ इत्यस्य प्रयोगः भवति तदा ते धातवः भूतकालिकक्रियाणाम् अर्थं प्रकटयन्ति।

यथा-पठति स्म – पढ़ता था।

गच्छति स्म – जाता था।

लट्लकार वर्तमान काल के क्रियापद के साथ ‘स्म’ अव्यय का प्रयोग होता है और फिर उस क्रियापद का अर्थ भूतकालवाचक हो जाता है।

जैसेपठति = पढ़ता है।

पठति स्म = पढ़ता था।

गच्छति = जाता है।

गच्छति स्म = जाता था।

पठामि = पढ़ता हूँ।

पठामि स्म = पढ़ता था।

गच्छसि = (तुम) गच्छसि

स्म = (तुम) जाते जाते हो।

बहुविकल्पी प्रश्नः

(i) कस्याः माता चिन्ताकुला अभवत् ?

(A) ब्रह्मचारिणः

(B) पार्वत्याः

(C) हिमालयस्य

(D) शिवस्य।

उत्तर:

(B) पार्वत्याः

(ii) निर्भयं जनं कः स्वयमेव रक्षति ?

(A) ईश्वरं

(B) पतिः

(C) पिता

(D) जननी।

उत्तर:

(A) ईश्वरं

(iii) पार्वती तपस्यार्थं कुत्र अगच्छत् ?

(A) गृहम्

(B) वनम्

(C) नगरम्

(D) न कुत्रापि।

उत्तर:

(B) वनम्

(iv) कः अशिवं चरति ?

(A) तापसी

(B) जनकः

(C) अशिवः

(D) शिवः।

उत्तर:

(D) शिवः।

(v) शिवनिन्दां श्रुत्वा का क्रुद्धा जाता ?

(A) जननी

(B) मनोरमा

(C) पार्वती

(D) रमा।

उत्तर:

(C) पार्वती

(vi) वटुरूपेण तपोवनं कः प्राविशत् ?

(A) इन्द्रः

(B) शिवः

(C) यमः

(D) नारदः।

उत्तर :

(B) शिवः

(vii) कस्याः कोमलतनुं दृष्ट्वा जननी आदिशत् ?

(A) पार्वत्याः

(B) सुमत्याः

(C) जनन्याः

(D) वन्याः

उत्तर :

(A) पार्वत्या:

(viii) कुत्र हिंसा: पशवः विचरन्ति ?

(A) नगरे

(B) गृहे

(C) मन्दिरे

(D) वने।

उत्तर :

(D) वने।

(ix) पार्वत्या: तपस्यया कः प्रीतः अभवत् ?

(A) नरः

(B) वानरः

(C) शिवः

(D) यमः।

उत्तर :

(C) शिवः

(x) वने का निर्भया वसति स्म ?

(A) शृगाली

(B) सिंही

(C) लक्ष्मी

(D) पार्वती।

उत्तर :

(D) पार्वती।